

คอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 26 เมษายน 2539

ประวัติศาสตร์ในภาพยนตร์

รังสรรค์ ฤษะพรพันธุ์

แม้ผมมิได้ตั้งใจฝีมือการกำกับภาพยนตร์ของโอลิเวอร์ สโตน (Oliver Stone) ชนิดติดตามชมทุกเรื่อง แต่เมื่อลองนั่งนับดูก็พบว่า ผมได้ชมภาพยนตร์ของผู้กำกับรุ่นใหม่ท่านนี้ มากกว่าครึ่ง ไม่ว่าจะเป็น Salvador (1986), Platoon (1986), Wall Street (1987), Born on the Fourth of July (1989), JFK (1991) และ Natural Born Killers (1993) โดยที่ยังมิได้ชม Nixon (1996) ภาพยนตร์เรื่องล่าสุดของเขา หากแต่ติดตามอ่านบทวิจารณ์ภาพยนตร์อย่างใกล้ชิด

โอลิเวอร์ สโตนเคยรับใช้ชาติด้วยการเป็นทหารไปรบในเวียดนาม ประสบการณ์ในการทำสงครามเวียดนามมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมทัศนคติในการต่อต้านสงคราม และวิพากษ์นโยบายต่างประเทศของประเทศมหาอำนาจดังเช่นสหรัฐอเมริกา ความข้อนี้เห็นได้จาก Salvador (1986) Platoon (1986) และ Born on the Fourth of July (1989) โดยที่ JFK (1991) และ Nixon (1996) ช่วยเติมสีสันการเมืองอเมริกันในโลกมายา

เมื่อเสร็จภารกิจในสงครามเวียดนาม สโตนได้ศึกษาการสร้างภาพยนตร์จากมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก และเริ่มต้นทำงานด้วยการเขียนบทภาพยนตร์ ดังเช่น Midnight Express (1978) และ Scarface (1983) แม้ในภายหลังจะหันไปเป็นผู้กำกับภาพยนตร์ แต่สโตนก็ยังไม่ละทิ้งงานเขียนบทภาพยนตร์ เพียงแต่ไม่มีเวลาเขียนบทเอง จึงใช้วิธีการมอบหมายให้ผู้อื่นเขียนบท โดยที่ตนเองเป็นผู้แก้ไขเพิ่มเติมบท แต่การที่สโตนใช้อำนาจผู้กำกับแก้ไขบท ทำให้ผู้เขียนบทดั้งเดิมไม่พอใจ ดังกรณีนายควอนติน ตาร์นติโน (Quentin Tarantino) ที่ถูกแก้บทภาพยนตร์เรื่อง Natural Born Killers (1993) จนจำหน้าตาเดิมมิได้

ด้วยเหตุที่สโตนมีทัศนคติเสรีนิยม อุดมการณ์ทางการเมืองดังกล่าวนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในภาพยนตร์ที่เขาเป็นผู้สร้าง ซึ่งพวกเสรีนิยมมักจะเป็น ‘พระเอก’ และพวกอนุรักษนิยมหรือพวกบ้าสงครามมักจะเป็น ‘ผู้ร้าย’ สโตนจึงเป็นเป้าให้พวกอนุรักษนิยมโจมตี แต่สโตนก็ไม่แฉต่อเสียงวิพากษ์วิจารณ์ที่ว่า เขา ‘ยัดเยียด’ ผู้ชมมากเกินไป

บัดนี้ สโตนกำลังถูกโจมตีว่าบิดเบือนประวัติศาสตร์ ภาพยนตร์เรื่อง JFK (1991) และ Nixon (1996) เป็นภาพยนตร์ประวัติศาสตร์การเมืองอเมริกันที่มีพวกเสรีนิยมเป็น ‘พระเอก’

และพวกอนุรักษ์นิยมเป็น 'ผู้ร้าย' เหมือนเดิม แม้ว่าสโตนจะพยายามทำการบ้านด้วยการค้นคว้าหาหลักฐานต่างๆมาประกอบการเขียนบทและสร้างภาพยนตร์ จนถึงกับกล่าวกันว่า สโตนต้องการให้นักประวัติศาสตร์ยอมรับภาพยนตร์ทั้งสองนี้ แต่นักประวัติศาสตร์มิได้ตามใจสโตน เพราะพากันดาหน้าออกมาวิพากษ์วิจารณ์สโตน สโตนแก้ความรำคาญใจด้วยการนำบทภาพยนตร์เรื่อง Nixon (1996) ออกตีพิมพ์เป็นหนังสือ ซึ่งเป็นบทภาพยนตร์ที่แสนประหลาด เพราะมีเชิงอรรถอ้างอิงบทภาพยนตร์เป็นช่วงๆ แทนที่เสียงวิพากษ์วิจารณ์จะเบาบางลง กลับดังขรมยิ่งขึ้น และแทนที่สโตนจะได้รับดอกไม้เป็นการชมเชย กลับได้รับก้อนอิฐ เพราะบัดนี้ มีประจักษ์พยานอย่างชัดเจนว่า บทภาพยนตร์เรื่อง Nixon (1996) อุดมด้วยข้อมูลที่ผิดข้อเท็จจริง มีหน้าซ้ำการอ้างอิงยังผิดๆถูกๆอีกด้วย คนที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์สโตนอย่างรุนแรง ก็คือ ศาสตราจารย์สตีเฟน แอมโบรส (Stephen Ambrose) นักประวัติศาสตร์ผู้เขียนประวัติ นายริชาร์ด นิกสัน ซึ่งแยกพิมพ์ออกเป็น 3 เล่ม คือ *The Education of a Politician, 1913-1962 ; The Triumph of a Politician, 1962-1972* *Ruin and Recovery, 1972-1990*

ในภาพยนตร์เรื่อง JFK (1991) สโตนพยายามสื่อสารว่า สำนักประมวลข่าว กลาง (C.I.A.) กระทรวงกลาโหม และรองประธานาธิบดีลินดอน จอห์นสัน เป็นผู้อยู่เบื้องหลัง การลอบสังหารประธานาธิบดีจอห์น เคนเนดี สารของภาพยนตร์เรื่องนี้จึงก่อปฏิกิริยาในหมู่นักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์

ในภาพยนตร์เรื่อง Nixon (1996) สโตนพยายามสื่อสารว่า ริชาร์ด นิกสัน ขาดความอบอุ่นด้านความรักจากมารดา และภูมิหลังทางครอบครัวดังกล่าวนี้มีผลต่อชีวิตทางการเมืองของนิกสันในเวลาต่อมา ภาพยนตร์เรื่องนี้พยายามชักจูงให้ผู้ชมเข้าใจว่า นิกสันถูกควบคุมและกำกับโดยบุรุษลึกลับกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีส่วนวางแผนลอบสังหารประธานาธิบดีเคนเนดี อีกทั้งยังสื่อสารสำคัญอีกประการหนึ่งว่า นิกสันอยู่เบื้องหลัง C.I.A. ในการวางแผนลอบสังหารประธานาธิบดีฟิเดล คาสโตร (Fidel Castro) แห่งคิวบา ประเด็นนี้ได้รับการทักท้วงจากนาย เดวิด เบลิน (David W. Belin) ซึ่งเคยทำงานให้ Warren Commission ในปี 2507 เพื่อไต่สวนคดีลอบสังหารประธานาธิบดีเคนเนดี และเป็นผู้อำนวยการบริหาร Rockefeller Commission (อันมีนายเนลสัน ร็อกกีเฟลเลอร์เป็นประธาน) ในปี 2518 เพื่อไต่สวนกิจกรรมของ C.I.A. ในสหรัฐอเมริกา

นายเดวิด เบลิน ยืนยันว่า แม้ความคิดในการลอบสังหารฟิเดล คาสโตรมีมาแต่ยุครัฐบาลประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ ซึ่งนายนิกสันดำรงตำแหน่งรองประธานาธิบดี แต่แผนการที่เป็นรูปธรรมเพิ่มปรากฏในรัฐบาลเคนเนดี ทั้งนายจอห์น เคนเนดี และนายโรเบิร์ต เคนเนดี

ต่างกระหึ้นกระหือที่จะให้ดำเนินแผนลอบสังหารนายคาสโตร (*Asian Wall Street Journal*, February 15, 1996)

ภาพยนตร์เรื่อง JFK และ Nixon ก่อให้เกิดวิวาทะสำคัญว่า ผู้ชมควรเชื่อถือข้อมูลหรือ 'สาร'ที่ปรากฏในภาพยนตร์มาน้อยเพียงใด นักประวัติศาสตร์พากันโจมตีโอลิเวอร์ สโตนว่ามีได้พิถีพิถันในการตรวจสอบข้อมูล และอาจทำให้ประชาชนชาวอเมริกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนเข้าใจประวัติศาสตร์ของตนเองอย่างผิดๆ

สโตนโต้แย้งว่า ตนมิได้ผลิตภาพยนตร์สารคดีหรือรายงานประวัติศาสตร์ประเภท Documentary หากแต่ผลิตภาพยนตร์บันเทิง ซึ่งผู้สร้างภาพยนตร์มีสิทธิที่จะแสดงออกในการเสนอการตีความ ด้วยเหตุนี้ ภาพยนตร์เรื่อง Nixon จึงเป็น a Nixon หรือนิกสันคนหนึ่ง ที่มองจากมุมมองของผู้สร้างภาพยนตร์ มิใช่ The Nixon หรือนิกสันที่มีชีวิตความเป็นจริงอันแน่นอน ที่มีอาจปฏิเสธได้ (ดูรายงานของ Andy Seiler ใน *The Nation* ฉบับวันที่ 1 เมษายน 2539)

ครอบครัวและสาวกของนิกสัน รวมทั้ง Nixon Library and Birthplace Foundation ดาหน้ากันออกมาประณามโอลิเวอร์ สโตน ซึ่งมีชื่อเสียงน่าประหลาดใจ เพราะ ภาพยนตร์เรื่อง Nixon มิได้มีเฉพาะแต่การตีความอันอื้อฉาวและกระตุ้นให้คิดเท่านั้น หากยังสะท้อนภาพการใช้อำนาจวังหลวงในวงการการเมืองอเมริกันอีกด้วย (ดูรายงานของ Scarlet Cheng ใน *Asia Times* ฉบับวันที่ 1 เมษายน 2539)

ฮอลลีวูดสร้างภาพยนตร์ประวัติศาสตร์มาเป็นเวลาช้านานแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นประวัติศาสตร์กรีก โรมัน และยุโรป และฮอลลีวูดก็เสนอการตีความประวัติศาสตร์ หากการตีความนั้นไม่ตรงต่อข้อเท็จจริง ฮอลลีวูดก็ได้สร้างความเข้าใจผิดแก่ผู้ชมทั่วโลกจำนวนมาก ภาพวัฒนธรรมอันป่าเถื่อนของประชาชนในโลกที่สามปรากฏในภาพยนตร์ฮอลลีวูด และในหลายต่อหลายกรณีสื่อความชอบธรรมของประเทศมหาอำนาจในการล่าอาณานิคม เมื่อรัฐบาลไทยในอดีตประท้วงความไม่ตรงต่อข้อเท็จจริงของภาพยนตร์เรื่อง *The King And I* ฮอลลีวูดก็อ้างเช่นเดียวกับที่โอลิเวอร์ สโตนอ้างว่า นั่นเป็นเพียงภาพยนตร์ ชาวเยอรมันและชาวญี่ปุ่นจำนวนมากต้องเก็บความรู้สึกไม่พอใจที่เยอรมันและญี่ปุ่นเป็นผู้ร้ายในภาพยนตร์เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่สองตามการตีความของฮอลลีวูด

แม้ว่าฮอลลีวูดผูกขาดการตีความภาพยนตร์ประวัติศาสตร์มาเป็นเวลาช้านาน แต่ฮอลลีวูดก็ไม่เคยถูกตรวจสอบอย่างจริงจัง ไม่มีใครสนใจจับผิดว่า อาณาจักรโรมันในภาพยนตร์ฮอลลีวูดตรงต่อข้อเท็จจริงหรือไม่ การจับผิดนั้นมีต้นทุนที่ต้องเสีย ยิ่งเป็นเรื่องในอดีตอันยาวนานเพียงใด ต้นทุนการจับผิดก็ยิ่งสูงมากเพียงนั้น และยังเปิดโอกาสให้ฮอลลีวูดตีความ

ตามใจชอบได้มากยิ่งขึ้น เพราะเรื่องราวในอดีตยิ่งยาวไกลมากเพียงใด ความไม่รู้ก็ยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น เสรีภาพในการตีความของฮอลลีวูดผันแปรตามความไม่รู้ของมนุษย์ ใครเล่าจะเสียเวลาและลงทุนจับผิดภาพยนตร์เรื่อง Cleopatra

แต่เหตุใดชาวอเมริกันจำนวนไม่น้อยจึงจ้องจับผิดภาพยนตร์เรื่อง JFK และ Nixon คำตอบน่าจะเป็นเพราะว่าทั้ง JFK และ Nixon ยังอยู่ในความทรงจำของประชาชนชาวอเมริกัน อีกทั้งความรู้ชุดหนึ่งเกี่ยวกับประธานาธิบดีทั้งสองท่านนี้เป็นความรู้ที่แน่นอนตายตัวแล้ว ในประการสำคัญ เรื่องของประธานาธิบดีอเมริกันทั้งสองมีประเด็นด้านอุดมการณ์ทางการเมืองมาเกี่ยวข้องด้วย

ในอดีต วงวิชาการมิได้สนใจศึกษาว่า ภาพยนตร์มีส่วน 'เขียน' ประวัติศาสตร์อย่างไรบ้าง ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในภาพยนตร์จึงเป็นหัวข้อที่เปรียบประดุจความรู้ที่ว่างเปล่า (Empty Box) อย่างไรก็ตาม นักสังคมศาสตร์และนักมนุษยศาสตร์เริ่มสนใจศึกษาหัวข้อนี้มากขึ้น บัดนี้ มีหนังสือเล่มใหม่ของศาสตราจารย์มาร์ก คาร์นส์ (Mark Carnes) นักประวัติศาสตร์แห่ง Barnard College ชื่อ *Past Imperfect : History According to the Movies* ปรากฏสู่บรรณพิภพ

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ก็ตกอยู่ในสถานะเดียวกับภาพยนตร์ประวัติศาสตร์ ในข้อที่แต่เดิมมิได้มีผู้สนใจตรวจสอบว่า ฉากและเหตุการณ์ในนวนิยายตรงต่อข้อเท็จจริงหรือไม่ แต่ในระยะหลังหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ขอให้ดูกอร์ วิดัล (Gore Vidal) เป็นกรณีศึกษา วิดัลเขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์อเมริกันหลายเล่ม ไม่ว่าจะเป็น *Burr ; Lincoln, 1876, Empire, Hollywood* และ *Washington, D.C.* กาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ (Gabriel Garcia Marquez) เรียกรงานของวิดัลเหล่านี้ว่า novelized histories แต่ไม่มีนวนิยายของวิดัลเรื่องใดที่ก่อให้เกิดวิวาทะมากเท่านวนิยายเรื่อง *Lincoln* วิวาทะเริ่มจาก *The Los Angeles Times* ในปี 2524 แล้วย้ายสมรภูมิจนไปสู่ *The New York Review of Books* ในปี 2531 และจบลงในปี 2534 รายละเอียดในเรื่องนี้หาอ่านได้จากหนังสือของ Gore Vidal, *United States : Essays 1952-1992* (Random House, 1993)

การเขียนนวนิยายประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเรียกว่า historical novels หรือ novelized histories มิใช่เรื่องง่ายอีกต่อไป เส้นแบ่งระหว่างนวนิยายกับประวัติศาสตร์ ซึ่งเคยเด่นชัด บัดนี้กลายเป็นเส้นแบ่งที่ไม่ชัดเจน บรรณพิภพมิได้ถือว่า นวนิยายประวัติศาสตร์เป็นนวนิยายที่บริสุทธิ์อีกต่อไป นวนิยายประวัติศาสตร์จักต้องไม่ผิดข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ บรรทัดฐานดังกล่าวนี้มีได้ปรากฏเฉพาะในโลกหนังสือเท่านั้น หากกำลังก่อตัวเป็นบรรทัดฐานใหม่ในโลกภาพยนตร์ด้วย